

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Literatuur: parlementologie

Schendelen, M.P.C.M. van

Citation

Schendelen, M. P. C. M. van. (1974). Literatuur: parlementologie. *Acta Politica*, 9: 1974(3), 336-344.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451495>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451495>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Betrekkelijk kort na elkaar zijn drie bundels artikelen verschenen over parlementaire systemen.

Ten eerste is daar *Legislatures in developmental perspective*, geredigeerd door Allan Kornberg en Lloyd Musolf¹. De bundel bevat 15, grotendeels niet eerder gepubliceerde artikelen en 'advances the study of political development by providing basic but hitherto little known information on elected assemblies' (blz. 31). De tweede bundel is samengesteld door Herbert Hirsch en M. Donald Hancock en draagt de titel *Comparative Legislative Systems*². Hierin zijn 27 eerder (sinds 1962) gepubliceerde artikelen bijeengebracht ('some of the best recent work on legislative systems', blz. 1), waar de samenstellers een pro- en epiloog aan hebben toegevoegd. Tot slot dient genoemd te worden de bundel van Samuel Patterson en John Wahlke: *Comparative Legislative Behavior; frontiers of research*³. Het zo kort na elkaar verschijnen van de drie bundels, die samen 54 artikelen bevatten, doet een toenemende wetenschappelijke belangstelling voor parlementaire systemen vermoeden. De toevoegingen van de samenstellers, namelijk dat het hier gaat om 'basic information', 'best recent work', en 'frontiers of research', suggereert bovendien dat de opbloeiende wetenschappelijke belangstelling belangrijke vruchten begint af te werpen. In ieder geval nodigen deze toevoegingen uit tot een evaluatie van de stand van parlementologisch onderzoek. De drie bundels vormen voor zulk een evaluatie, die hieronder gegeven zal worden, het basismateriaal.

Allereerst zullen de bundels afzonderlijk behandeld worden. Vervolgens zullen de 54 artikelen gewaardeerd worden op hun theoretisch en vergelijkend gehalte; twee criteria, die door de samenstellers van de bundels van centraal belang geacht worden. Daarna zal de stand van parlementologisch onderzoek, zoals deze uit de bundels blijkt, samengevat worden, waarbij ook de opvattingen van de betrokken auteurs over de richting waarin toekomstig onderzoek moet gaan, aan de orde komen. Bovendien zal aangegeven worden tot welke belangrijkste conclusies de bundels komen ten aanzien van het functioneren van de parlementen zelf. In het verlengde hiervan komt tot slot de normatieve problematiek van 'Parlamentsreform' aan de orde.

1 Legislatures in developmental perspective

De bundel is ontstaan uit een in 1966 genomen initiatief van Fred W. Riggs namens de *Comparative Administration Group* (CAG). Deze vereniging stelt zich de vergelijkende studie van bestuurssystemen tot doel en concludeerde dat 'relatively little was known of legislatures in the context of political development' (blz. 4). Om dit vermeende tekort aan kennis te verminderen, werd in 1967 te New York een conferentie gehouden, waarvan de onderhavige bundel de neerslag is.

Onder 'politieke ontwikkeling' wordt verstaan de 'increased capacity of a political system to accommodate the essential demands upon it' (blz. 6) ofwel: 'an increased capacity for problem solving' (blz. 26). Het wordt daarbij institutioneel opgevat: het is het proces waardoor organisatiele verbanden en procedures waarde en stabiliteit krijgen.

De aandacht voor de plaats en het functioneren van parlementaire systemen in dat proces is in de bundel toegespitst op 'elected assemblies'.

Negen verschillende parlementaire systemen zijn bestudeerd. De selectie had plaats volgens twee criteria: niveau van economische ontwikkeling (meer-minder)

en institutioneel type (Brits-mengvorm-Amerikaans). Onderstaande tabel geeft de bestudeerde parlementen met de namen van de auteurs weer.

institutioneel type	niveau van economische ontwikkeling	
	meer ontwikkeld	minder ontwikkeld
Brits type	2: Groot Britannië (B. Crick) 3: Canada (A. Kornberg)	5: India (L. Singhvi)
mengvorm type	— —	7: Libanon (R. Crow) 8: Kenya (N. Stultz) 6: Chili (W. Agor)
Amerikaans type	4: U.S.A. (R. Davidson) (eveneens: 10. J. Robin- son; 11. S. Patterson; 12: J. Grumm; en 13. M. Jewell)	15: Brazilië (R. Packenham) 9: Filippijnen (R. Stauffer)

Bestudeerde landen met namen van onderzoekers van het CAG-project (de nummers verwijzen naar de capita)

Naast bovenstaande 13 artikelen bevat de bundel twee artikelen van algemene aard, namelijk een proloog van de samenstellers en een onderzoeks- en onderwijsprogramma.

Opmerkelijk is dat, zoals de tabel toont, vijf van de vijftien artikelen over de Verenigde Staten gaan. In feite geeft echter alleen Davidson een brede analyse van het Amerikaanse Congres. De overige vier auteurs richten zich op enkele variabelen, die in een hoog ontwikkeld parlementair systeem een centrale werking hebben en daarom leerzaam zijn voor minder ontwikkelde systemen. Die variabelen zijn: het personele en materiële faciliteitenniveau (KM 10 en 11), het parlementair professionalisme (KM 12) en de rolopvattingen van parlementsliden (KM 13).

Met deze bundel worden drie, expliciet gestelde doeleinden nagestreefd (blz. 31-32). Ten eerste hopen de samenstellers dat het meer inzicht biedt in de problematiek van politieke ontwikkeling en de *theorie* op dit terrein verder brengt. Een tweede doelstelling is van *normatieve* aard en tracht een antwoord te vinden op de vraag 'whether, in specific cases, they (the elected assemblies) should be strengthened and if so, when and by what means' (blz. 31). Ten derde hoopt de bundel bijgedragen te hebben tot een meer *vergelijkende* bestudering van parlementaire systemen in de context van politieke ontwikkeling.

Over de mate, waarin deze doelstellingen bereikt zijn, uiten de samenstellers zelf zich zeer bescheiden. De bundel wordt gezien als een eerste stap in de richting van de gestelde doeleinden. Onderzocht zal nu worden in hoeverre deze bescheidenheid op zijn plaats is.

Gemeten naar het eerste criterium van theorieontwikkeling in de context van politieke ontwikkeling scoren weinig artikelen hoog. Theoretische overwegingen worden in elk artikel gegeven, maar slechts enkele artikelen (KM 15 en 13) po-

gen nieuwe theoretische inzichten te ontwikkelen. Vooral de landenstudies blijven in dit opzicht achter. Ook de context van politieke ontwikkeling krijgt weinig aandacht (onder andere wel bij KM 15 en 12).

Over de wenselijkheid en mogelijkheden van 'strengthening the legislatures' laten weinig auteurs zich uit. Packenham is het meest expliciet en vergaand: 'strengthening legislatures is more likely to impede political development than help it' (blz. 580).⁴ Robinson (KM 10) en Patterson (KM 11) hebben eveneens hun twijfels over de mogelijkheden en wenselijkheid om parlementen in minder ontwikkelde staten te moderniseren naar voorbeeld van het Amerikaanse Congress⁵. Dit laatstgenoemde parlement ontwikkelt zich institutioneel steeds sterker.

Het derde en laatste criterium betrof het vergelijkende gehalte van de studies. Duidelijk vergelijkend zijn alleen Packenham, Grumm, Jewell (KM 15, 12 en 13) en de proloog van de samenstellers. Packenham vergelijkt tussen landen uit de minder ontwikkelde wereld, terwijl Grumm en Jewell staten binnen de Verenigde Staten vergelijken. De overige artikelen zijn nauwelijks of niet vergelijkend te noemen.

2 Comparative Legislative Systems

Deze bundel van 29 artikelen ('some of the best recent work') is volgens de samenstellers 'both comparative and theoretical' (blz. 1). De artikelen zijn geordend in een systeemkader: *inputs* (steun; eisen; socialisatie en sociale achtergronden; campagnes en verkiezingen; buitenlandse inputs), *institutes* (structuren en processen; commissies, normen en rollen; leiderschap; relaties met de uitvoerende macht), en *besluitvorming* (invloeden van partij en kiesgebied; relaties tussen meerderheid en minderheid). De inpassing van de artikelen in dit kader mist overigens een element van willekeur niet.

Wat door de samenstellers precies onder 'comparative' verstaan wordt, is onduidelijk. Wanneer wij het (ruim) definiëren als onderzoek naar de mate waarin attributen (elementen, relaties, etcetera) van systeem A_t eveneens of juist niet aanwezig zijn bij systeem A_{t+1} en/of systeem B_t , dan zijn negen artikelen vergelijkend te noemen (HH 6, 10, 12, 19, 20, 22, 23, 25, 27).⁶ Acht daarvan hebben betrekking op moderne, ontwikkelde parlementen in de Verenigde Staten en West Europa. Het negende artikel (HH 12) trekt een vergelijking tussen het Columbiaanse Congress en het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden.

De overige 17 artikelen (naast de twee prologen en de epiloog) vergelijken niet tussen parlementaire systemen, doch beschrijven aspecten van één enkel parlement A_t . Ook hier is de aandacht weer voornamelijk gericht op de Verenigde Staten en West Europa (namelijk 12 artikelen: HH 3, 4, 7, 8, 11, 13, 14, 16, 17, 21, 26, 28). De overige vijf artikelen (HH 5, 9, 15, 18, 24) gaan over parlementen uit minder ontwikkelde staten.

De theoretische pretentie van de bundel is, eveneens door afwezigheid van een precisering ervan, moeilijk te controleren. Wanneer bedoeld wordt dat theoretische kaders en begrippen gehanteerd worden, dan biedt de bundel stellig veel theorie. Verstaat men er theorievorming onder, dan komen weinig artikelen (met enige goede wil: HH 11, 13, 14, 19, 23 en de prologen en epiloog) voor dat praedikaat in aanmerking. Deze theoretische bijdragen liggen vooral op de terreinen van organisatietheorie, institutionalisatie, integratietheorie, het rolbegrip en de externe controle.

Gemeten naar de pretenties 'both comparative and theoretical' valt de bundel

derhalve nogal tegen. Zowel het een als het ander is slechts zwak aanwezig.

3 Stand van onderzoek: theoretisch en vergelijkend

Tot een met de conclusies sub 1 en 2 vergelijkbare waardering kwamen wij ten aanzien van de derde, meest recente bundel van Wahlke en Patterson: *Comparative Legislative Behavior*⁷. Ook daar weinig vergelijking en theorievorming.

Wanneer de drie bundels nu tezamen beschouwd worden, dringen zich de volgende conclusies op.

Het meeste onderzoek (30 artikelen, ofwel 56 % van een totaal van 54 artikelen) is niet vergelijkend, maar houdt zich bezig met de problematiek van één parlementair systeem A_t . Daarbij valt een voorkeur te constateren voor parlementen in de Verenigde Staten en West Europa.

Toch zijn er, zoals blijkt, een aantal pogingen tot vergelijkend onderzoek gedaan (31 %, ofwel 17 artikelen van het totaal)⁸.

Ook deze vergelijkende studies zijn opvallend sterk georiënteerd op Amerikaanse of West-Europese parlementaire systemen. Slechts twee van de 17 artikelen (KM 15 en HH 12) betrekken parlementen uit minder ontwikkelde landen in hun vergelijking.

Voor het geringere percentage vergelijkende studies zijn verschillende verklaringen denkbaar. Ten eerste zijn gekozen parlementaire systemen betrekkelijk recente verschijnselen. Dat brengt met zich mee dat ook de parlementologie, als wetenschap die zich met deze verschijnselen bezighoudt, nog jong is⁹.

Ten tweede blijkt het relatief weinige (maar in omvang snel toenemende) parlementologisch onderzoek, dat verricht is, weinig cumulatieve kennis op te leveren. De onderzochte parlementen blijken zeer complexe en variabele sociale systemen, die (zoals KM 15 leert) naar buiten toe zéér multifunctioneel kunnen zijn. Elk parlement heeft een eigen configuratie van kenmerken. Samenhangen tussen variabelen blijken vaak zeer specifiek gebonden te zijn aan één bepaald parlement A_t . Samenhangen, die voor het ene parlement gelden, blijken elders of op een ander moment vaak geheel afwezig of omgekeerd te zijn (zie bijvoorbeeld KM 13, blz. 474-481). Dit alles maakt vergelijking moeilijk.¹⁰

Een ander opmerkelijk punt is dat vrijwel alle artikelen, zowel de vergelijkende al de niet-vergelijkende, van descriptief-explorerende aard zijn. Duidelijk toetsend onderzoek ontbreekt.

Wel wordt veel gebruik gemaakt van theoretische optieken en een enkele keer wordt gepoogd theorie te vormen of te wijzigen. Veel gebruikte theoretische optieken zijn die van functie, rol, institutionalisatie, besluitvorming, machtsverdeling, integratie en conflictregulering. Minder frequent gehanteerde optieken zijn die van communicatie, socialisatie, mobilisatie, afwijkend gedrag, en feedback. Pogingen tot theorievorming worden door weinig auteurs ondernomen. Als zodanig kunnen in ieder geval beschouwd worden: KM 15 over multifunctionaliteit, KM 13 over rolgedrag, PW 9 over het feedbackbegrip, HH 11 over parlement als complexe organisatie, en HH 23 over transformaties van Europese parlementen.

De auteurs variëren sterk qua deelobject van onderzoek. Wanneer de deelobjecten onderverdeeld worden in intraparlamentaire en extraparlamentaire, dan blijkt de eerste groep meer onderzocht te worden dan de tweede (33 versus 24 artikelen, inclusief enkele dubbelstellingen). Intraparlamentaire onderzoeksobjecten zijn vooral structuren (commissies; fracties; leiderschap), processen (besluitvorming;

stemgedrag), en culturele elementen (rolopvattingen; spelregels; deviante oriëntaties en gedragingen). Extra-parlementaire onderzoeksobjecten zijn in het bijzonder de relaties met het publiek (opinie-representatie; publieke steun; verkiezingscampagnes) en pressiegroepen en lobbies. Aan de relaties met de uitvoerende machten wordt naar verhouding weinig aandacht geschonken. Een apart, extern gelegen onderzoeksobject vormen de zogenaamde ecologische variabelen (KM 12 en PW 9) en de supra- of internationale relaties (HH 10 en 23).

4 Stand van onderzoek: evaluerend en normatief

De vraag is nu tot welke belangrijkste conclusies de bundels zelf komen ten aanzien van de stand van parlementologisch onderzoek. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen evaluerende en normerende conclusies.

Van de evaluerende conclusies kan het positieve geluid dat 'the existing literature on legislative behavior is rich and varied' (HH, blz. 453) voorop gesteld worden. Het meest genoemde tekort van de tot dusver ontwikkelde parlementologie is van theoretische aard: er is gebrek aan theorie en aan een goed begrippenapparaat. Een tweede veel naar voren gebracht probleem is het tekort aan data en kennis. De 'gaps in knowledge about legislative institutions and behavior are enormous' (PW, blz. 291). De aanwezige kennis is te weinig cumulatief. Een derde klacht betreft 'the lack of systematic crossnational legislative research' (HH, blz. 20) en meer in het algemeen het tekort aan vergelijkende studies. Tot slot valt de klacht te constateren dat de parlementologie methodologisch nog onvoldoende uitgebouwd is.

Hierop aansluitend: in welke richting dient de parlementologie zich verder te ontwikkelen? Het antwoord van Wahlke en Patterson hierop is in hoge mate representatief voor de overige auteurs: 'the greatest needs are not methodological but theoretical and conceptual' (PW, blz. 290). Door zowel deze twee auteurs als door Packenham (KM 15) wordt een daarop gericht onderzoeksprogramma uitgewerkt. Musolf en Riggs (KM 14) voegen daar een onderwijsprogramma aan toe.

Als tweede belangrijkste norm voor toekomstig onderzoek wordt gesteld dat 'studies of legislative behavior must become more genuinely comparative' (HH, blz. 457).¹¹ Minder nadrukkelijk als richtlijnen voor verder onderzoek worden genoemd de uitbreiding van databestanden (vooral crossnational) en verbetering van de methodologie (onder andere middels experimenten met kleine groepen).

5 Parlementen: een overzicht

In het verlengde van de vraag naar de wetenschappelijke voortgang van parlementologisch onderzoek, zoals deze uit bovenstaand basismateriaal blijkt, ligt die naar de conclusies van de onderzoeken over het functioneren van parlementen.¹² De moeilijkheid is evenwel dat dezelfde concluderende termen bij de verschillende auteurs geheel verschillende betekenissen kunnen hebben. Tot samenvattende conclusies kunnen wij hier dus niet komen: slechts de conclusies van de auteurs kunnen weergegeven worden.

Deze conclusies kunnen onderscheiden worden in die, welke naar intraparlamentaire variabelen verwijzen en die, welke op omgevingsvariabelen betrekking hebben.

Ten aanzien van de systeemvariabelen (= intern) wijzen een aantal auteurs op

enkele tendenties. De belangrijkste is de institutionalisatie van parlementaire activiteiten (HH 11 en 13), waarvan bureaucrativering en specialisatie belangrijke subtendenties zijn (HH 23). De gevolgen van deze ontwikkelingen zijn sterker bespeurbaar bij parlementen in ontwikkelde landen dan bij die in minder ontwikkelde gebieden. Ten aanzien van de Verenigde Staten kan gewezen worden op de betekenis van staffleden (KM 10 en 11) en professionalisme (KM 12). Aanzetten tot deze ontwikkelingen zijn echter ook in minder ontwikkelde landen te bespeuren (KM 5 tot en met 9).

In parlementen van het Amerikaanse type blijkt de commissie het relatief belangrijkste subsysteem te zijn (HH 14), terwijl in die welke meer op het Britse type lijken de fracties relatief het belangrijkste zijn (HH 21; PW 6). Omdat het bezit van regeringsmacht bij het Britse type een direct afgeleide is van het bezit van een zeteloverwicht binnen het parlement, treden (coalities van) fracties in grote mate daar als een eenheid op. Zo stemmen parlamentsleden, die tot het Britse parlementstype behoren meer coherent als fractie (PW 3; HH 26) dan bij Amerikaanse parlementen het geval is (HH 25 en 28).

In beide parlementstypen zijn de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op de parlementaire gang van zaken ongelijk verdeeld over de leden. Tussen de elite en de non-elite binnen het parlement bestaan vaak spanningen. Wat het Britse parlementstype betreft zijn die spanningen vooral infractioneel: backbenchers versus frontbenchers (KM 2, 3 en 8), terwijl bij het Amerikaanse type de spanningen zich relatief meer manifesteren rond het leiderschap van de commissies (HH 17).

Een volgende, veel onderzochte variabele is de rol opvatting van parlamentsleden. Daarvan kunnen vooral twee typen onderscheiden worden: de vertegenwoordigende en de instrumentele (PW 4). Uit een overzicht van empirisch onderzoek blijkt dat de vertegenwoordigende rol opvatting niet overal met dezelfde persoonlijke kenmerken van parlamentsleden correleert; die samenhangen variëren sterk (KM 13), evenals de persoonlijke kenmerken (PW 2; HH 7). Nauw met de instrumentele rol opvatting hangen de informele spelregels samen, die binnen het parlement bestaan (HH 15 en 16).

Wat de omgevingsvariabelen = extern) betreft, richt het onderhavige onderzoek zich op vier omgevingsdelen: de burgerij, de politieke partijen, de pressiegroepen en de overheden.

De mate van diffuse steun van *burgers* voor het instituut parlement is overwegend groot (HH 3 en 4; KM 2), terwijl de specifieke steun voor wat parlamentsleden doen lager ligt (KM 3). Burgers en volksvertegenwoordigers blijken met elkaar van mening te verschillen over zowel wat de rol opvatting van een parlamentslid behoort te zijn (HH 18) als wat de houding tegenover specifieke beleidsissues betreft (PW 8). Verkiezingscampagnes hebben voor het overbruggen van deze specifieke verschillen weinig betekenis (HH 8 en 9).

Politieke partijen zijn in elk van de hier onderzochte politieke systemen, waar het gaat om 'elected assemblies', actief en van betekenis, zij het in verschillende mate. Vooral bij het Britse parlementstype zijn de partij-invloeden op het gedrag en de opvattingen van het parlamentslid aantoonbaar (PW 3 en 6). De houding van volksvertegenwoordigers tegenover *pressiegroepen* blijkt in parlementen van het Amerikaanse type zeer welwillend te zijn, terwijl andersom de invloed van de laatsten op de eersten goed aantoonbaar is (HH 5, 6 en 19). Op de betrekkelijke schaarste aan gericht onderzoek naar de relaties met de overheden is reeds ge-

wezen. En dat, terwijl de invloed van de overheden op de parlementaire output-formulering groot blijkt te zijn (HH 22 en 24).

De plaats van het parlement in zijn politieke omgeving kan, behalve structureel, ook functioneel benaderd worden¹³. In dit opzicht is vooral de bundel van Kornberg en Musolf leerzaam. Zeven van de negen, daarin gegeven landen-studies hanteren een functionele benadering. Enkele daarvan (KM 2, 3 en 5) onderzoeken slechts de actualiteit van de orthodoxe trits: wetgeving, contrôle op de overheden, representatie en communicatie. Creatiever zijn de auteurs over Chili, Kenya en de Filipijnen (KM 6, 8 en 9). Tezamen onderscheiden zij een elftal verschillende functies van parlementen in het politieke systeem. Buitengewoon is de studie van Packenham (KM 15) over Brazilië: deze onderscheidt meer dan vijftien parlementaire functies.

Belangrijke functies zijn die van legitimering van elders genomen beslissingen; patronage; representatie; steunopwekking, communicatie; regeringsvorming en conflictregulering. Daarnaast kunnen nog andere, minder algemene functies onderscheiden worden zoals legislatie; contrôle; recrutering; uitlaatklep; en maatschappij-modernisering.

Deze lijst van functies illustreert niet alleen de grote verscheidenheid van (combinaties van) functies, die parlementen kunnen hebben, maar tevens de relatieve onbelangrijkheid van de wetgevende ('legislatieve') functie. In veel en vooral oudere, normatieve theorie is de wetgevende functie sterk benadrukt. Packenham merkt, tot slot, hierover echter op: 'although most studies use the working assumption that the principal function of legislatures is to allocate values, this seems not to be the case for the vast majority of the world's legislatures (blz. 537). . . . even in such European democracies as England, Germany and France, decisionmaking is not the most important function of the legislatures . . . most of the world's legislatures do not legislate very much (blz. 546)'¹⁴.

6 Parlementen: normatief naschrift

De ontwikkeling van parlementen is ten dele een afhankelijke van normatieve eisen, die aan haar gesteld worden. De prikkel tot verandering kan van buitenaf komen, maar ook van het parlement zelf afkomstig zijn.¹⁵ Er is een voortdurende 'tendency toward authoritative remodeling of parliamentary democracy' (HH, blz. 349). Een case study van zulk een proces, waarbij de stimulus tot verandering door het parlement zelf gegeven werd, biedt Uwe Thaysen's dissertatie *Parlamentsreform in Theorie und Praxis*¹⁶. Deze studie gaat over de 'institutionellen Lernfähigkeit' van de vijfde Bundestag (1965-1969). In deze periode valt 82 % van alle hervormingsvoorstellen, die sinds 1951 zijn aangenomen door het Westduitse parlement.

De studie is voornamelijk theoretiserend. De empirie is secundair en berust qua methodologie in sterke mate op persoonlijke interpretatie van de hervormingsvoorstellen door de auteur.

Uitgangspunt is de presumptie dat veranderingen van institutionele toestandsvariabelen van het parlementaire systeem hun gevolgen hebben voor de interactieprocessen van dat systeem met zijn omgeving. Een hervormd parlement is een ander parlement. Het komt in een andere relatie te staan tot politieke partijen, pressiegroepen, overheden, burgers, etcetera, en ook intern leidt het tot een verandering in de verdeling van institutionele hulpmiddelen.

De problematiek van parlements-hervorming wordt (zonder argumentatie) in drie

normatieve dimensies geplaatst: efficiëntie, transparantie en participatie.¹⁷ Het efficiëntie-criterium houdt in dat het parlement 'optimal leistungsfähig' (blz. 85) moet zijn. De transparantie ('begrijpelijkheid') dient betrekking te hebben op de machtsverdeling, op issues, op planning, en op vóórgaande ontwikkelingen. De participatie heeft drie niveau's: die van de burger aan het parlementair-politieke proces; van het parlementslid aan het parlementaire proces; en van het parlement aan het politieke proces. Tussen de drie normen van efficiëntie, transparantie en participatie kan spanning bestaan, maar ook wederzijdse versterking. De toets voor de hervormingsvoorstellen is of zij aan deze normen hebben beantwoord. Het blijkt dat de meeste voorstellen betrekking hebben op efficiënte vergroting van de participatiemogelijkheden van de volksvertegenwoordigers zelf aan het parlementaire proces. De auteur merkt op dat 'das Thema Parlamentsreform vorzüglich geeignet ist, innerparlamentarische Oligarchisierungstendenzen aufzudecken . . . . die Rebellen wider die parlamentarische Klassengesellschaft' (blz. 204).

Het aantal voorstellen, dat betrekking heeft op de participatie van de burger aan het parlementair-politieke proces en op dat van het parlement aan het politieke proces, is noch talrijk noch succesvol. Op deze twee niveau's hebben de voorstellen voornamelijk een transparante betekenis. Aan het slot van zijn boek geeft de auteur in twee hoofdstukken theoretische en strategische stellingen inzake hervorming van het parlement.

Hoewel aan de studie een aantal tekortkomingen kleven (met name: zwakke empirie, onvoldoende beargumenteerde uitgangstellingen), heeft het als grote verdienste dat het parlementen opvat als zichzelf-bijsturende-systemen. De richting, waarin bijgestuurd wordt, is afhankelijk van probleemsigaleringen terzake door de leden en van intraparlamentair overleg.

Daarmee benadrukt de auteur het *dynamische* karakter van parlementaire systemen: ze zijn veranderlijk en veranderbaar.

Noten

* Dit overzicht is in mei 1973 afgesloten.

¹ Durham, North Carolina, (Duke University Press), 1970, -590 p. Hierna geciteerd als *KM*.

² New York (Free Press), 1971, -470 p. Hierna geciteerd als *HH*.

³ Wiley, 1972, 311 blz. Hierna geciteerd als *PW*. Voor een bespreking hiervan zie ook *Acta Politica*, 1973, 2, p. 230.

⁴ Zie A. Kornberg, S. Hines and J. Smith: Legislatures and the Modernization of Societies, in: *Comparative Political Studies*, V, 4, January 1973 voor een kritisch essay over deze stelling.

⁵ Evenzo L. Epstein: Parliamentary Government, in: *International Encyclopedia of the Social Sciences* (MacMillan/Free Press), 1968, p. 425.

⁶ De artikelen uit HH zijn in de volgorde, waarin zij in de bundel staan afgedrukt, door mij genummerd van 1 tot en met 29.

⁷ *Acta Politica*, 1973, 2, p. 231.

⁸ De resterende 13 %, naast 56 % niet-vergelijkend en 31 % wel-vergelijkend onderzoek, betreft pro- en epilogen.

⁹ Kornberg et. alt., op. cit., p. 484. Enkele indicatoren voor de nog jonge ontwikkeling van de parlementologie zijn: (a) de marginale aandacht die politologen aan het verschijnsel parlement geven, zoals vooral blijkt uit hand-

boeken; (b) de nog zwakke positie van de parlementologie als politicologische subdiscipline; en (c) het tot dusver ontbreken van een tijdschrift op het terrein van de vergelijkende parlementologie, terwijl de bestaande tijdschriften over parlementen een zeer wisselend kwaliteitsniveau hebben. Een typisch Nederlandse indicator is het nog steeds ontbreken van een algemene politicologische studie over het Nederlandse parlement.

- 10 Zie ook J. Blondel, et. alt., Legislative Behavior: some steps towards a cross-national measurement, in: *Government and Opposition*, 1969-1970, Vol. V, p. 72. Ook J. Meynaud, Introduction: General Study of Parliamentarians, in: *International Social Science Journal*, 1961, Vol. XLII, p. 514 wijst op dit probleem.
- 11 Onlangs zijn drie grote, internationale onderzoeksprogramma's van start gegaan, die zich concentreren op vooral vergelijking en theorievorming, namelijk van de Amerikaanse universiteiten van Iowa, Hawaii en Duke. Zie Kornberg, et. alt., op. cit., p. 483.
- 12 Voor een uitstekend, maar betrekkelijk oud overzicht, zie: J. Meynaud, op. cit.
- 13 Zie voor deze benadering van parlement-als-onafhankelijke-variabele G. Loewenberg: The influence of parliamentary behavior on regime stability, in: *Comparative Politics*, 1971.
- 14 Zie over de functionele variantie van parlementen ook: G. Loewenberg: the role of parliaments in modern political systems, in: G. Loewenberg (ed), *Modern Parliaments, change or decline*, Chicago, 1971, p. 1-20.
- 15 De jaren zestig hebben hierover belangrijke werken het licht doen zien: B. Crick, *The reform of parliament*, London 1964 (1968); *Parliamentary Reform, a survey*, London, 1961 (1967); R. Davidson, D. Kovenock and M. O'Leary *Congress in Crisis*, Belmont, 1966; A. de Grazia (ed.), *Congress, the first branch of government*, New York, 1966 (1967); J. Saloma III, *Congress and the new politics*, Boston 1969.
- 16 Opladen, (Westdeutscher Verlag), 1972, -324 p.
- 17 Vergelijk de normen van D. Apter, The premise of parliamentary planning, in: *Government and Opposition*, 1973, Vol. VIII, 1. De transparantienorm komt uitvoeriger aan de orde in W. Steffani (red.), *Parlamentarismus ohne Transparenz*, Opladen (Westdeutscher Verlag), 1971.

A. C. Zijdeveld, De theorie van het symbolische interactionisme, Meppel (Boom)-, 1973, - 237 p., f 17,50

Het 'symbolische interactionisme' is een stroming, een perspectief in de sociologie-beoefening. Het boek van Zijdeveld bespreekt dan ook in de eerste drie hoofdstukken die auteurs, die dit perspectief hebben ontworpen of gehanteerd, die dus de sociale werkelijkheid hebben benaderd door de interactie tussen personen door middel van zingevende symbolen tot centrum van hun sociologie beoefening te maken. Twee essays worden hieraan toegevoegd, één door het interactionisme en de ruil-theorie met elkaar te vergelijken en te complementeren, en een ander door de ethnomethodologie van Garfinkel via het interactionisme te verhelderen. Tenslotte volgt een laatste hoofdstuk waarin Zijdeveld zijn visie geeft op de methodologie van de sociologie. Hier stelt hij de prolegomena van zijn vak aan de orde en betuigt zich een alzijdig denker over zijn stof, hetgeen uitmondt in een pleidooi voor de sociologie van de sociologie-beoefening, helaas niet toegepast op het symbolische interactionisme. Ik kan het boek moeilijk om zijn straffe compositie huldigen (de twee toegevoegde essays dragen weinig bij tot het concluderende hoofdstuk), wel als een fontein van veel interessante gedachten.

Waar hier over sociologie-beoefening wordt geschreven, leze men Amerikaanse sociologie-beoefening. De enige Europeaan die aan bod komt is Max Weber via Amerikaanse geschriften. Als men over interactie spreekt, verwacht men bij voorbeeld toch wel iets over Leopold von Wiese te vinden; als men over symbolisme spreekt toch wel iets over Jung en over Claude Levy Strauss. Naar de laatste wordt heel oppervlakkig verwezen, de beide eersten worden zelfs niet genoemd. In een Nederlands boek van een hoogleraar aan een Nederlandse Hogeschool vind ik dit een griezelige eenzijdigheid.

Waarschijnlijk daardoor blijft er in het boek een grote lacune bestaan. Het symbolisme in de titel van het boek en van de beschreven stroming wordt niet waar gemaakt ook niet in het laatste hoofdstuk. De wetenschap-beoefening van Claude Levy Strauss en zijn school heeft toch wel zeer duidelijk gemaakt dat de ideeën, interpretaties, het geloof, de waarden, normen en gevoelens zoals belichaamd in de taal, de verhalen, de gedrag-codes, het recht, de aanvaarde gezagsverhoudingen en de gewoontes, een regulerende uitwerking hebben op de interactionele structuren en gedragingen, evenals overigens deze laatste de symbolen genereren en in stand houden. Dit blijkt van groot belang als gevonden wordt dat de symbolen een eigen leven leiden, of, met minder beeldspraak, dat in het algemeen het type veranderingen die wij ondergaan in onze symbolische denkwijze die van een sluipende verandering is, terwijl de structuren van onze interacties abrupt kunnen veranderen, met alle gevolgen van dien. De zingeving zelf wordt daarmee een object toegankelijk voor sociologisch onderzoek. Vandaar ook dat de ana-skopische of kata-skopische benadering van de auteur (blz. 188) niet maar zonder meer een keuzekwestie voor de socioloog is, maar een die zich oplegt vanuit de verhouding van de interactionele infrastructuur en de symbolische superstructuur (afhankelijk van onze waarneming m.b.t. wat boven en beneden is; Gurvitch plaatste de symbolen in de dieptesociologie; daar zit, vanuit de symboliek gedacht, heel wat achter!)

Ik breng dit op omdat mij de vraag hier belangrijk lijkt wat het interactionisme,